

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Sapayeva Fatima Yusufovna

Qoraqalpog'iston Respublikasi

To'rtko'l tumani 40-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi

Xamidova Nargiza Yusufovna

O'zDJTU Roman-german tillari tarjimashunosligi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy xorijiy tillarni o'qitish tizimidagi asosiy tendensiyalar, xususan raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va innovatsion pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Mualliflar kompetensiyaviy, kommunikativ va madaniyatlararo o'qitish konsepsiyalarining o'zaro uyg'unligini ko'rsatib, raqamli ekotizim, masofaviy platformalar va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalarining samaradorligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: xorijiy tillarni o'qitish, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion metodlar.

Abstract: This article analyzes the main trends in the modern system of foreign language teaching, particularly the use of digital technologies, artificial intelligence, and innovative pedagogical approaches. The authors demonstrate the interrelation of competence-based, communicative, and intercultural teaching concepts, substantiating the effectiveness of the digital ecosystem, distance learning platforms, and AI-based educational tools.

Keywords: foreign language teaching, digital technologies, artificial intelligence, competence-based approach, innovative methods.

Аннотация: В данной статье анализируются основные тенденции современной системы преподавания иностранных языков, в частности использование цифровых технологий, искусственного интеллекта и инновационных педагогических подходов. Авторы показывают взаимосвязь компетентностного, коммуникативного и межкультурного подходов, обосновывая эффективность цифровой экосистемы, дистанционных платформ и образовательных инструментов на основе искусственного интеллекта.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, цифровые технологии, искусственный интеллект, компетентностный подход, инновационные методы.

XXI asrda ta'lim jarayonida yuz berayotgan tub o'zgarishlar xorijiy tillarni o'qitish tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Global integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va sun'iy intellekt vositalarining paydo bo'lishi natijasida xorijiy tilni o'rgatish jarayoni yangi bosqichga ko'tarildi.

Bugungi kunda til o'qitish faqat grammatik bilimlarni egallash emas, balki kommunikativ, madaniyatlararo, raqamli va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilmoqda (Richards & Rodgers, 2014). Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy xorijiy til o'qitish modeli o'quvchi shaxsini markazga qo'yadi. Brown (2015) ta'kidlaganidek, "til o'rgatish jarayoni shaxsiy tajriba, ijtimoiy muloqot va texnologik qo'llab-quvvatlash o'rtasida dinamik muvozanatni talab etadi". Shu boisdan, bugungi pedagogik amaliyotda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, interaktiv metodlar va madaniyatlararo o'qitish tamoyillari bir-biri bilan uzviy bog'langan holda qo'llanilmoqda.

Zamonaviy xorijiy tillarni o'qitishning asosiy yo'nalishlaridan biri - bu kompetensiyaviy yondashuv bo'lib, u o'quvchining til bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv Yevropa ta'lim tizimlarida 2000-yillardan boshlab asosiy mezon sifatida qabul qilindi. CEFR (2020) tizimi til bilish darajasini (A1- C2) nafaqat grammatik bilim, balki kommunikativ kompetensiya, strategik fikrlash, madaniyatlararo tafakkur mezonlari asosida baholaydi. Kommunikativ yondashuvning markazida o'quvchi faol ishtirokchi sifatida qaraladi. Richards (2014) ta'kidlashicha, bu modelda "til - muloqot vositasi, o'qitish esa real aloqa vaziyatlarini yaratish jarayoni"dir. Shu bois ko'plab mamlakatlarda, jumladan Buyuk Britaniya, Germaniya, Kanada va Yaponiya ta'lim tizimlarida, til o'qitish autentik materiallar, rolli o'yinlar, intervyu, munozara va muammoli vaziyatlar orqali tashkil etiladi. AQShdagi "Task-Based Language Teaching" (TBLT) yondashuvi o'quvchilarga ma'lum kommunikativ topshiriqni bajarish orqali tilni o'rganish imkonini beradi. Masalan, talaba ma'lumot so'rash, yo'l so'rash yoki reklama tayyorlash jarayonida tilni tabiiy muhitda qo'llaydi. Bu usul o'quvchilarda motivatsiya, mustaqillik va kreativ fikrlashni oshiradi (Ellis, 2017). Yaponiyada esa kommunikativ yondashuv "active learning" konsepsiyasi bilan uyg'unlashgan. Bu tizimda talabalar kichik guruhlarda ishlaydi, o'z fikrlarini erkin bayon etadi va multimedia vositalari yordamida taqdimotlar tayyorlaydi. Natijada, o'quvchi tilni nafaqat o'rganadi, balki ijtimoiy muhitda faol ishtirokchiga aylanadi. Shunday qilib, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, samarali til o'qitish modeli integrativ kompetensiyani rivojlantirishni - ya'ni lingvistik, madaniy va texnologik bilimlarning uyg'unlashuvini o'z ichiga oladi.

Raqamli inqilob xorijiy tillarni o'qitish paradigmasini tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda o'qituvchilar va talaba va o'quvchilar raqamli platformalar, mobil ilovalar, sun'iy intellekt tizimlari texnologiyalaridan faol foydalanmoqda. Bu o'zgarish "Digital Language Learning Ecosystem" (Rienties, 2021) - ya'ni til o'qitishning raqamli ekotizimi deb ataluvchi yangi tushunchani shakllantirdi.

Dunyo bo'yicha eng mashhur ta'lim platformalaridan biri - Moodle. U ko'plab universitetlarda (masalan, University of Cambridge, Harvard Extension School) xorijiy

tillarni masofadan o'qitishda qo'llaniladi. Moodle orqali o'qituvchi testlar, videodarslar, forumlar va interaktiv topshiriqlarni yaratishi mumkin. Duolingo va Babbel kabi mobil ilovalar esa o'quvchilarga mustaqil ravishda, istalgan joyda o'rganish imkonini beradi. Duolingoning sun'iy intellekt tizimi foydalanuvchi xatolarini tahlil qilib, individual yo'l xaritasini tuzadi (Von Ahn, 2020). Zoom, Microsoft Teams va Google Classroom platformalari esa COVID-19 pandemiyasi davrida global miqyosda til o'qitishning asosiy vositalariga aylandi. UNESCO (2021) ma'lumotiga ko'ra, pandemiya davrida 190 dan ortiq mamlakatda 1,5 milliarddan ziyod o'quvchi masofaviy ta'limga o'tgan, bu esa raqamli savodxonlikni oshirish zaruratini keltirib chiqargan.

Sun'iy intellekt (AI) xorijiy tillarni o'qitish tizimiga yangi bosqich olib kirdi. AI o'qituvchi rolini to'liq egallamasa-da, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, progressni tahlil qilish va tavsiyalar berish orqali o'qituvchining ishini soddalashtiradi. Masalan, ChatGPT, Grammarly, DeepL Translator, Speechify, va EWA AI Tutor tizimlari o'quvchilarga yozma va og'zaki nutqni mashq qilish, xatolarni aniqlash, sinonimlar va frazeologizmlarni o'rganish imkonini beradi. Beatty (2019) ta'kidlaganidek, "AI nafaqat o'qitish vositasi, balki o'quvchining o'rganish sherigi" sifatida ishlaydi. AQSh, Janubiy Koreya va Xitoyda AI-based adaptive learning systems (moslashuvchan o'qitish tizimlari) ishlab chiqilgan. Masalan, Xitoydagi "iFlytek Smart Education" platformasi har bir talabaga shaxsiy til o'rganish strategiyasini yaratadi. Janubiy Koreyada esa "AI English Coach" dasturi o'quvchilarning talaffuzini avtomatik tahlil qilib, fonetik aniqlikni oshiradi.

Zamonaviy xorijiy tillarni o'qitishning eng muhim xususiyatlaridan biri - bu innovatsion metodlarni qo'llashdir. Ular o'quvchi faolligini oshiradi, tilni real muloqot vositasi sifatida idrok etishga yordam beradi va o'rganish jarayonini ijodiy tajribaga aylantiradi.

Multimodal ta'lim - bu matn, audio, video, vizual va kinestetik elementlarning uyg'unligi orqali idrokni kuchaytiruvchi metoddir. Jewitt (2016) fikricha, multimodal muhitda o'quvchi bir vaqtning o'zida bir nechta sezgi kanallari orqali ma'lumotni qabul qiladi, bu esa o'rganishni chuqurlashtiradi. Masalan, Fransiya va Germaniyada xorijiy til o'qituvchilari videobloglar, interaktiv filmlar va podkastlardan foydalanib, o'quvchilarni haqiqiy madaniy kontekstga jalb etadi.

Video asosida dialog tuzish yoki qisqa reportaj tayyorlash talaba va o'quvchining tinglab tushunish, yozma va og'zaki ifoda ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi.

Interaktiv metodlar - bu o'quvchilarni faol fikrlash, hamkorlik va tahlil jarayoniga jalb etuvchi usullar majmuidir. Shulardan eng samaralilari: "Brainstorming" (aqliy hujum) - yangi so'zlar va iboralarni tezda eslab qolishga yordam beradi; "Role play" (rolli o'yin) - kommunikativ vaziyatlarni tabiiy muhitda

modellashtiradi; “Case study” - muammoli vaziyatlarni tahlil qilib, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi; “Debate” - (munozara) argumentatsion nutq va mantiqiy fikrlashni mustahkamlaydi. Kanadada bu metodlar “Collaborative Classroom” modeli orqali keng joriy etilgan. O‘qituvchi moderator sifatida jarayonni boshqaradi, o‘quvchilar esa jamoada yechim topadilar. Bu yondashuv hamkorlikda o‘rganish (collaborative learning) tamoyilini mustahkamlaydi (Johnson & Johnson, 2018).

Loyihaviy metod (Project-Based Learning - PBL) xorijiy tillarni o‘rgatishda talaba va o‘quvchilarning mustaqil izlanish, tahlil va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Talabalar real hayotga yaqin vaziyatlarni o‘rganib, amaliy natija yaratadi: masalan, sayyohlik broshyurasi, madaniyatlararo taqdimot yoki ijtimoiy tarmoq kampaniyasi. AQSh va Finlyandiyada xorijiy til o‘qituvchilari PBL orqali o‘quvchilarni jamoaviy faoliyatga, maqsadga yo‘naltirilgan ijodkorlikka o‘rgatadi. Thomas (2020) ta’kidlaydi: “Loyiha asosida o‘qitish - bu o‘rganishning mahsulotga aylanish jarayonidir”. Shunday qilib, innovatsion metodlar til o‘rganish jarayonini interfaol, shaxsga yo‘naltirilgan va hayotiy kompetensiyalar bilan boyitadi.

Zamonaviy ta’lim sharoitida o‘qituvchi endi bilim manbai emas, balki fasilitator (yo‘naltiruvchi), mentor (maslahatchi) va motivator rolini bajaradi. Uning asosiy vazifasi - o‘quvchini mustaqil o‘rganish, izlanish va o‘z-o‘zini baholash jarayoniga tayyorlashdir. Evropa Ittifoqining “Teacher 2030” konsepsiyasida o‘qituvchi “digital mediator” sifatida talqin etiladi - ya’ni u raqamli vositalar yordamida bilim almashish, kreativ muhit yaratish va talabalarni global muloqotga tayyorlash funksiyasini bajaradi. O‘quvchi esa endilikda passiv bilim oluvchi emas, balki faol subyektga aylandi. U o‘z ta’lim yo‘lini mustaqil belgilaydi, individual resurslardan foydalanadi va sun’iy intellekt bilan hamkorlikda o‘rganadi. Bu o‘zgarish “learner autonomy” (o‘quvchi mustaqilligi) tamoyilini kuchaytiradi (Little, 2007). Bu o‘zgarishlar natijasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi an’anaviy masofa qisqarib, hamkorlikka asoslangan sheriklik modeli shakllanmoqda.

Xalqaro ta’lim tajribasi shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy xorijiy tillarni o‘qitish tizimi integrativ, kompetensiyaviy va texnologik asosda shakllanmoqda. An’anaviy metodlardan farqli o‘laroq, hozirgi yondashuvlar tilni o‘rganishni madaniyat, texnologiya va muloqot bilan uyg‘unlashtiradi. Raqamli vositalar, sun’iy intellekt tizimlari va innovatsion metodlar o‘quvchiga shaxsiy o‘rganish yo‘lini tanlash, o‘z qobiliyatini tahlil qilish, va real kommunikativ vaziyatlarda o‘zini sinash imkonini bermoqda. Xorijiy til o‘qituvchisi esa zamonaviy texnologiyalarni o‘z pedagogik amaliyotiga integratsiya qilgan holda, talab avval o‘quvchilarda ijodiy tafakkur, raqamli savodxonlik va madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantiradi. Shunday qilib, xorijiy tillarni o‘qitishning kelajakdagi muvaffaqiyati - bu o‘qituvchi, texnologiya va o‘quvchi o‘rtasidagi uyg‘un hamkorlikka tayanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education, 2015.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
3. Ellis, R. Task-Based Language Teaching: Research and Practice. Cambridge University Press, 2017.
4. Beatty, K. Teaching and Learning with Artificial Intelligence. Oxford University Press, 2019.
5. Jewitt, C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis. Routledge, 2016.
6. Johnson, D. & Johnson, R. Cooperative Learning and Active Engagement in the Classroom. Interaction Book Company, 2018.
7. Thomas, M. Project-Based Learning in Language Education. Routledge, 2020.
8. Little, D. Learner Autonomy and Language Learning. Cambridge University Press, 2007.